

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научната степен „доктор“ в област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология*, докторска програма *Български език* (в Катедрата по български език – Факултет по славянски филологии, Софийски университет „Св. Климент Охридски“)

Тема: „Словоред и информационна структура на изречението (с оглед на адвербиалните модификатори, изразяващи епистемична модалност)“

Автор: Десислава Йорданова Вилимовска

Рецензент: доц. д-р Велка Александрова Попова от Катедрата по български език, ШУ „Епископ Константин Преславски“, утвърдена за член на научното жури със заповед № РД 38-390/22.06.2017 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“

Съответствие на процедурата на законовите изисквания

Представените от Десислава Йорданова Вилимовска материали по процедурата на защитата на дисертационния труд „Словоред и информационна структура на изречението (с оглед на адвербиалните модификатори, изразяващи епистемична модалност)“ са в съответствие със ЗВО, на ЗРАС в Република България, на Правилника за прилагането му и на Правилника на Софийския университет.

Биографични данни за докторанта

Десислава Йорданова Вилимовска е родена на 18.07.1983 г. Завършва средното си образование в 97 СОУ „Братя Миладинови“, гр. София. От 2002 до 2012 г. следва в СУ „Св. Климент Охридски“ и придобива степен бакалавър по специалността *Българска филология* и степен магистър по специалностите „Славянски филологии – чешки език и литература“ и „Лингвистика“, а от 2008 до 2012 е докторант в Катедрата по български език. През учебната 2009-2010 г. в рамките на програмата „Еразъм“ се обучава един семестър в Карловия университет, Прага. През 2012 г. тя се включва и в курс за преводачи „Устен превод в социалната сфера при работата с чужденци“, организиран от езикова школа Old School под патронажа на чешкото Министерство на труда и социалната политика, Прага, Чехия.

Професионалният профил на докторант Десислава Вилимовска се определя както от отлична университетска подготовка, така и от владенето на три чужди езика (чешки, английски, руски), активното ѝ участие в научни проекти и конференции, списъка с 13

публикации, номинирането ѝ за победител в преводаческия конкурс на името на Сузане Рот за 2016 г, организиран от Чешките центрове.

От 2011 г. работи като преводач от и на чешки език, а от 2012 г. е специалист в отдел „Архив“ към Съвета за радио и телевизионно излъчване (Rada pro rozhlasové a televizní vysílání) Прага, Чехия.

Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем

Избраната за разглеждане научна проблематика в дисертационния труд е актуална и значима. Настоящият принос се вписва в контекста на досегашните изследвания в българската лингвистика, посветени на проблемите, свързани с морфологичната и синтактична характеристика на наречията, категорията модалност и словоредата и информационната структура на изречението. Мястото на изследването се определя от факта, че в неговия фокус попадат модалните модификатори (и по-конкретно модалните наречия), които до този момент не са били проучвани. За първи път именно в този дисертационен труд се предлага анализ на словоредните позиции, които модалните модификатори могат да заемат в рамките на изречението. Досегашните проучвания на словоредните позиции на адвербиалните модификатори са правени главно във връзка с функцията им на обстоятелствени пояснения. Затова предложеното изследване на синтактичното поведение на лексемите, изразяващи модални отношения, би могло да се определи като значим принос за изясняването на някои въпроси, свързани с модификацията в рамките на изречението.

Познаване на проблема

От текста на дисертационния труд проличава не само познаване на приносите, посветени на наречията, модалността, словоредата и информационната структура на изречението, но и умение да се подхожда към тях аналитично, за да се извлекат най-рационалните идеи и да се обобщават в модели, в чиито термини да се анализира собственият материал. Широката, но и задълбочена информираност на докторантката проличава от солидния списък с цитираните заглавия, голяма част от които са от последните две десетилетия, а това свидетелство е много добър показател за актуалността на научната информация, която е взета предвид в дисертационното изследване.

Изследователски подходи

В настоящата работа се съчетават формални и прагматични подходи при анализа на явленията, свързани със словоредата и информационната структура на изречението. От една страна, се търсят модели, в които дадена лексема се появява в конкретна позиция. От друга

страна, доколкото ексцерпираният материал позволява, се отчитат контекстът и ситуацията, в която възниква дадено изказване. За да се подчертае важноста на прагматичните фактори за изследването, се работи с термина информационна структура на изказването, макар в съвременните изследвания да се предпочита анализът на информационната структура на ниво изречение. Под изказване се има предвид изреченски модел, актуализиран в дадена комуникативна ситуация.

Избраният подход, съчетаващ формални и прагматични принципи, се оказва много подходящ и поради спецификата на лексемите, които са обект на изследване в настоящата работа. В групата на т.нар. модални наречия се включват лексеми, които освен модални изпълняват и прагматични функции.

Като оптимално би могло да се определи решението на докторантката, да се опре в своята работа на двудялбата топик – фокус, тъй като тя в достатъчна степен отговаря на задачите, които се поставят за разрешаване в дисертационния труд.

Общо описание на дисертационния труд

Дисертационният труд „Словоред и информационна структура на изречението“ съдържа 205 страници и се състои от увод, седем глави, заключение и библиография на използваната литература (141 заглавия на български, чешки, английски).

Изборът на тази нестандартна структура, обхващаща седем глави, е предопределена от сложността както на задачата, която си поставя докторантката, така и на обекта на анализ. Адекватното и пълноценно проучване на наречията (*вероятно, вярно, възможно, действително, навярно, наистина, невероятно, невъзможно, невярно, несъмнено, сигурно*), свързани с изразяването на епистемична модалност, би могло да се осъществи единствено в достатъчно широк контекст, който трудно би могъл да бъде осигурен от една постегната и икономична структура.

В **уводната част** са представени обектът на проучването, мотивацията за избор на темата, емпиричният корпус, целите и задачите на дисертационния труд, методологичните и терминологичните рамки на изследването. Както отбелязва самата авторка, обект на научната дескрипция е словоредът на изречението в българския език с оглед на наречията, свързани с изразяването на епистемична модалност.

Основната цел на дисертационния труд е да бъде представен достатъчно изчерпателен модел на функциониране на адвербиалните модификатори на синтактично равнище, като за отправна точка се приемат съвременните теории за информационната структура на изречението. За постигането на тази цел като необходими са формулирани три основни задачи, а именно: посочване на морфологичните и синтактичните особености на

изследваната група лексеми; класификация на изследваните модални модификатори по отношение на степента на увереност на говорещия в истинността на пропозицията, изразена в рамките на изречението; избор на теоретична рамка, която да бъде използвана при синтактичния анализ.

Примерите, цитирани в дисертационния труд, са ексцерпирани от пет различни корпуса (Българския национален референтен корпус BulTreeBank; Корпуса с разговорна реч на Факултета по славянски филологии на Софийския университет; Корпуса с разговорна реч на Красимира Алексова; Корпуса с разговорна реч на Цветанка Николова; Личния корпус на авторката, съдържащ примери от произведения на художествената литература и от статии и форуми в интернет). Същевременно при илюстрирането на някои синтактични явления са използвани и конструирани примери. По този начин в емпиричната основа на изследването попадат разнообразни в жанрово и стилово отношение текстове, които допринасят за реалистичното представяне на езиковите феномени, процеси и тенденции.

В първа глава се описват морфологичните и синтактичните характеристики на наречията като цяло, проследено е също тяхното представяне в българските езиковедски изследвания. Посочени са различните класификации на наречията в българския език с цел да бъде открит проблемът, свързан с включването на модалните наречия в общите класификации на тази част на речта. Представени са и някои подходи при описанието на наречията в чуждоезични изследвания. С оглед на целите на работата накратко е представена също така и категорията модалност. Изведени са и някои характеристики на т.нар. модални наречия. Предложен е списъкът с наречия, които са обект на анализ в дисертационния труд. Коментирани са възможностите за модификация на посочените наречия, както и някои от съчетателните им възможности, предположени от определени семантични ограничения.

Във втора глава е направен преглед на теориите, свързани с информационната структура и словоредата на изречението. Главата е структурирана в три части. В първата част са представени идеите за актуалното членение на изречението, възникнали в рамките на Пражкия лингвистичен кръжок. Втората част представя някои от теориите за информационната структура на изречението, прилагани в съвременното езикознание. Третата част обобщава прилагането на тези теории при лингвистичните анализи на българския език. Представени са също два от основните подходи при анализа на синтактичните позиции на наречията, както и кратък преглед на словоредните особености при функционирането на модалните наречия.

Ключов момент в тази глава има извеждането на *Модела в настоящата работа* (в петия параграф), в който намира отражение обобщаването на най-рационалните идеи в проследените аналитично български и чуждестранни приноси.

В трета глава е анализирана употребата на модалните наречия във функцията на предикативи. Направен е опит за разделянето им според комплементизатора, който въвеждат. Проследена е дискусиата по отношение на това, дали лексемите, заемащи функцията на предикативи в определен тип конструкции, трябва да бъдат класифицирани като наречия или като прилагателни имена.

В четвърта глава са разгледани синтактичните позиции, които модалните модификатори могат да заемат в рамките на глаголната фраза (VP). Проследени са случаите, в които модалните наречия функционират като модификатори на цялата пропозиция. Направените наблюдения водят показват, че модалните наречия, които функционират преди всичко като предикативи, не се употребяват като модификатори на конституент на глаголната фраза или като модификатори на цялата пропозиция. Стига се до извода, че това, дали обект на модификация е цялата пропозиция, или отделен конституент, се определя и от вида на фокуса в изречението. При наличие на информационен фокус модалното наречие обикновено е модификатор на цялата пропозиция. Когато обаче модалният модификатор заема позиция непосредствено преди контрастния фокус, неговият обсег на действие се ограничава само до фокусирания елемент.

В пета глава анализите са съсредоточени върху функционирането на модалните модификатори по отношение на отделни конституенти. Особено внимание е отделено на модификацията в рамките на именната група (NP).

В шеста глава е направена своеобразна апробация на теорията на Г. Чинкуе за йерархията в подреждането на адвербиалните модификатори за български език. Привеждат се доказателства, че тя е само частично валидна за българския език. И ако при т.нар. „повисоки“ наречия в българския език тя до голяма степен съответства на предложението от Чинкуе модел, то при „по-ниските“ наречия се наблюдава по-свободна дистрибуция, отколкото в анализиранияте от Чинкуе италиански и френски. В резултат на тези констатации докторантката стига до извода, че синтактичната дистрибуция на наречията в българския език може да бъде по-добре обяснена, ако се приеме, че реализацията на дадено наречие в синтактичната структура на изречението зависи преди всичко от неговата семантика и от функциите му на модификатор на изреченско равнище.

В тази глава е проследена както линейната последователност на поява на някои адюнкти в рамките на изречението, така и взаимодействието между различните модални модификатори. В резултат на направените наблюдения и анализи се установяват някои важни закономерности, които са систематизирани и обобщени в края на тази част от дисертационния труд.

Седма глава е посветена на функционирането на модалните наречия в разговорната реч. На първо място се проследяват най-често срещаните в при неформалното устно общуване позиции на наречията, изразяващи епистемична модалност. А във втората част на главата са описани случаите, в които употребата на т.нар. модални наречия се свързва преди всичко с изпълнението на прагматични функции.

В **заключението** се обобщават икономично и точно изводите от направените в отделните глави наблюдения и анализи, като синтактичните позиции на модалните наречия са обобщени в своеобразен модел.

Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Обсъжданата дисертацията е собствена разработка с оригинални научни и практически приноси не само за лингвистиката, но и за методиката на чуждоезиковото обучение. Тя представя своя автор като ерудиран лингвист и добросъвестен изследовател.

При един по-обобщаващ поглед върху достойнствата на обсъждания дисертационен труд биха могли да се открият следните акценти:

✓ **Новаторство**, намиращо израз в това, че се поставят на разглеждане въпроси, които досега не са били коментирани в българското научно пространство. В този смисъл рецензираната дисертация би могла да се определи като първият труд, в който се предлага по-цялостно изследване на структурните позиции на епистемичните модални наречия като модификатори на пропозицията и на отделни конституенти и фрази.

✓ **Оригиналност и самостоятелност** при избора на терминологичен и методологичен инструментариум, както и при реализирането на аналитичната работа с емпиричния материал. Това намира израз и в насочването на изследователското внимание към специфични случаи, в които самите модални наречия са обект на модификация, както и към ситуации, в които някои от модалните наречия влизат във функцията на интензификатори на признак.

✓ **Приложимост** на резултатите в теорията и практиката. Направеното апробиране на модела на Г. Чинкуе върху материал от българския език довежда до резултати, които биха могли да бъдат използвани в бъдещи съпоставителни или типологични изследвания. Съществена част от анализите, посветени на комбинаториката между епистемичните модални наречия и глаголните времена, както и проучването на прагматичните функции на определени модални наречия в конкретни речеви ситуации биха могла да намерят полезно приложение и в самия процес на обучение по български език като чужд, и за обогатяване на съдържанието на съответните учебници по български език за чужденци.

Автореферат

Авторефератът (в обем 34 страници) съответства на изследването, като пълноценно и обективно отразява съдържанието на дисертацията, резултатите и приносните моменти в изследването. По темата на дисертационния труд са направени четири публикации, три от които са включени в сборници, а една в научно списание.

Бележки и препоръки

Цялостно впечатление от текста на дисертационното изследване е положително. Безспорни негови предимства са добрият и прецизен научен стил и стройната структура. По-големият обем на труда явно е причината за появата на някои несъществени несъвършенства, които имат предимно формален характер. Регистрирани са единични случаи на технически, граматически и стилистични грешки; в списъка с литературата е пропуснато едно цитирано заглавие (вж. **Ликоманова 1994**, цитирано на стр. 211) или то по-скоро е отбелязано в друга позиция по различен начин (вероятно става дума за често цитирания в текста труд **Ангелова 1994**, чието заглавие е изведено и в списъка с публикациите); допуснато е объркване в номерацията на параграфите в първа глава. Същевременно в въвеждащото цялостно описание на ексцерпирания емпиричен материал не е дадена информация за общия брой на анализирания единици, а статистическите анализи присъстват непоследователно. Така например и в четвърта, и в пета глава като основен източник на емпиричен материал е посочен **BulTreeBank**. Едва във втората от тях обаче на стр.131 за първи път се отбелязва: „... В анотирания корпус на **BulTreeBank** от 210 употреби на модалните наречия в рамките на 214 000 единици (15 000 изречения) едва 5 от тях, т.е. 2,38 % се отнасят към именни групи“, въпреки че веднага преди това авторката твърди, че „Употребата на модалните наречия в именни фрази е много по-ограничена в сравнение с употребата им като модификатори на изреченско равнище или като модификатори на фраза, която е част от VP“. Същевременно в предходната четвърта глава, в която се представя глаголната фраза, откриваме един твърде общ и неясен цитат: „Като основен източник на езиков материал в тази глава е използван Българският референтен корпус **BulTreeBank**. На основата на ексцерпирания примери са направени и някои статистики по отношение на честотата на поява на дадена лексема в определена позиция в рамките на корпуса“.

Трябва да се отбележи, че направените критични бележки са незначителни и не намаляват по никакъв начин значимостта на рецензията.

Заклучение

Изтъкнатите положителни качества на дисертационния труд „Словоред и информационна структура на изречението“ и на приносите в него ми дават основание да смятам, че на Десислава Йорданова Вилимовска може да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ и ще гласувам положително за това решение.

Шумен, 21.08.2017 г.

Изготвила рецензията: .....

(доц. д-р Велка Попова)